

Ariadna al laberint grotesc

Salvador Espriu

«Tereseta-que-baixava-les-escales»

A Maria Aurèlia Capmany i a Llorenç Villalonga,
en homenatge i amb la promesa de
no revisar ja mai més aquesta narració.

I

«No s'hi val, no s'hi val encara, tu clisses. Has d'aclucar els ulls i t'has de posar d'esquena a nosaltres, mirant cap a Santa Maria. Però cal fixar primerament la volta, que serà pel carrer dels Corders, pel carrer de la Bomba, Rera-la-fleca, el carrer de l'Església i la placeta. No, pel rial no, perquè ens ensorrariem, i la volta ja és prou llarga. Si ho carreguem, no ens aconseguirem mai, i d'altra banda és massa cansat. La rectoria, paret de cuit, us hi avenuï? Ara, que no hem de fer patotes. La Teresa para, au, correm. No s'hi val, que ella filustra. Teresa, filla, ja t'ho he dit, t'has de posar d'esquena a nosaltres, mirant cap a Santa Maria. Si ho fas, no necessito que aclucis els ulls, però no t'has de bellugar gens, fins que cridem. Vejam, que no m'heu entès? Pel carrer de la Torre sí, tornem'hi. Pel rial no, que la sorra entrebanca. Demanes que comptem de nou? Hem comptat abans, Teresa. No t'hi conformes? Com perdem el temps! Es farà fosc, amorraran les barques, i no haurem començat a jugar. Que la "Panxita" us torna de Jamaica? Qualsevol diria! El pare va anar més lluny, a Rússia i tot. Va venir amb un abric de pells i quedava tan pelut, que semblava un ós. Quan va entrar a donar les gràcies d'arribada, fra Josep d'Alpens, que era a la trona, el va saludar de per riure com si fos el dimoni, el pare ho conta sempre. Au, juguem o no juguem? Sembla que la vostra sigui l'única fragata que hi hagi al món. Ai, filla, que ets tossuda! Comptem, i a qui toqui, que no protesti. Macarró, macarró, xambà, xibirí, xibirí, mancà. Tu, una altra vegada, Tereseta, fort. Escapem-nos. Ranqueges, Bareu? Espereu-vos, nois, que el Bareu ranqueja. Se li fan condicions o vigila el marro? Bé, que ajudi a vigilar-lo. No et queixis, Tereseta, que no pares sola. Au, a la fi. Ei, d'esquena! Si el Bareu, coix o no, fa de porter, ens serà quasi impossible d'atansar-nos a la rectoria. Qui xiscla "fet"? No, Teresa, no, nosaltres no ens havíem encara amagat. No baixis les escales, Tereseta, et dic que no les baixis, un poca-solta s'ha escridassat abans d'hora. Excuses, enredaire jo, que em veig atrapada? Quines poques ganes de jugar que tens! I et fa ràbia de parar, ve-t'ho aquí. No baixis les escales, que no em sents?, no les baixis. Està bé, renyides! Sí, ja em pots córrer al darrera, plego.»

II

«No les havies vistes? Noi, d'on surts, si varen tornar ahir! Aquesta vegada ha estat un senyor viatge de tres mesos, per la Bàltica i després, per terra, és clar, per Alemanya, Suïssa, Milà, Venècia i Florència. Varen deixar la "Panxita" a Dantzic. És estrany, no havien d'anar a Itàlia, perquè el viatge era solament per mar, un viatge comercial. Devien persuadir el capità de convertir-lo en un passeig de plaer, en una volta romàntica. El pare els concedeix tot el que li demanen. Avui estan radiants, contenen i no acaben. Han dut muntanyes d'objectes magnífics: cristalleries de Trieste, porcellanes procedents de Capodimonte, marbres, sedes, medalles. A Fiésole es varen trobar amb Vicenç de Pastor, o ell els va anar a trobar, perquè estima Teresa. Sospito que no ha tornat massa triomfador,

està capcot i es nega a la confiança. Sí, són unes noies molt boniques, i Teresa ho és més que Júlia, que no? No m'hi avinc, Teresa és més bonica. Sobretot d'ençà del retorn, li endevino una llüissor als ulls, una llum recollida i llunyana, una alegria amagada i manifesta alhora. Júlia és més fina, però no té la personalitat de Teresa i està delicada. La mare va morir tísica, recorda-ho, i això va ser un cop per al capità. Aquest i el disgust del fill, malaguanyat noi. Crec que ara és a la Trinitat, enmig de negres i de purrialla blanca. Es va casar amb una criolla, potser fins i tot una mestissa, tenen una criatura escarransida, una nena geperuda, i em penso que la passen magra. Ja s'atansen. Mira com baixen les escales de l'església, ni freguen els graons. Teresa és esplèndida, tu queda't amb Júlia. Ja te'n pots riure, ja, però semblen unes duquesses, i aquesta tarda, al ball de l'enramada, seran les reines.»

III

«No saludis Teresa, no la saludis, no veu ningú. Com ha canviat, ella que era tan alegre! És que són molts cops, l'un rera l'altre. Júlia es va morir, després d'una lenta agonia, d'haver lluitat mesos llargs, amb coratge, contra la mort. El dia mateix que es va morir, la "Panxita" va encallar a les boques del Roine. No, no va ser una pèrdua econòmica considerable, perquè en Vallalta és ric, però estimava tant la seva fragata! D'ençà del naufragi, no s'ha embarcat més, ha avorrit el navegar. Es passa els dies a la "Pietat", la seva horta, enmig d'arbres i de llibres, contemplant el mar de lluny. Aquest home, tan fort abans, ara és un vell vacil·lant, decrepit. Ja no conta les seves aventures marines, perd la memòria. Quin home que va ser! Diuen que va arribar a assistir, de brivall, a l'expedició d'en Barceló contra Alger, la passada centúria, encara que els comptes potser no surten, i ha estat després pertot arreu, a Ilo-Ilo, a Mèxic, a les Nicobar, a Terranova, a Odessa, però ara el capità ja no desitja sinó morir en la calma de les seves arbredes, i la filla el cura, el vigila. Sí, Teresa és una dona potser de quaranta anys, potser de més, i Vicenç de Pastor encara espera una paraula dels seus llavis, però Teresa no estima ningú. No la saludis, és inútil, no et veurà. Baixa d'esma les escales.»

IV

«Fixa't com baixava les escales, que senyora! Pas de dama, lent, compassat i lleuger alhora, d'un ritme igual, segur, d'una escola, d'un estil que s'han perdut. Sí, Teresa és molt vella, ja ho saps, té els meus anys. Que si ho puc recordar? Vàrem jugar tantes vegades juntes, en aquesta placeta, a cuit, a marro-titiu, al soldat plantat, a saltar i parar. I això ara és ben lluny. Aleshores el poble se'n apareixia com si fos més gran, immens, d'un color molt més ric, amb un altre caràcter. Les nostres corregudes sempre descobrien un nou racó amagat. Cada tarda esperàvem al sorral l'amorrada de les barques i, de tant en tant, el retorn d'algun veler d'Amèrica o de la mar remota de la Xina. El meu pare també va ser pilot i anava fins a Rússia, a través d'aigües gelades, vorejant niells de glaç. Arribava després vestit amb pells, igual que un ós, i a l'església escandalitzava amb el seu luxe. Tot va passar. Algun dia, al capvespre, ens enfonsàvem pels canyars dels rials, amb l'esgarrifança d'una aventura prohibida. Avançàvem mig a les palpenes, i ens voltava com el pressentiment d'un miracle. Hi havia potser una teranyina de boira al Remei i una gropada de bruixes al fons, damunt la Muntala. I contàvem, en tornar, a les nostres àvies l'incident d'una topada amb algun fantasma. Tot va passar. Vàrem anar creixent, i jo em vaig casar. Teresa i la seva germana Júlia, morta, tísica, de fa molts anys, varen viatjar amb el capità Vallalta, en la "Panxita". Més tard la fragata va naufragar, i al cap de poc Júlia i el vell es varen morir. I ara, ja ho veus, Teresa passa pel meu costat sense mirar-me, amb la neboda geperuda al darrera, com una ombra de gos, passa fregant-me i ni em mira, i la meva família és almenys tan antiga com la seva, i jo li he de donar tractament, com una menestrala. Tot va canviar. Teresa és una vella trista, no sap riure. I el poble em sembla, i a ella de segur que també, tan petit, tan buit i rònc! I en altre temps la nostra fantasia l'imaginava com dintre un núvol, sense límits. Carrer de la Bomba, Rera-la-fleca, carrer de la Torre. Teresa baixava rabent els graons

de l'església, i fixa't ara com els baixa. Això sí, tan senyora, amb pas de dama.»

V

«Tu diràs, la caixa de la "Fragata" no serà de fusta bona? I fuig, la neboda és ganyona, anem, però no escatimaria un cèntim en un detall de tant supòsit. Al cap i a la fi duien la mateixa sang, i no s'exposarà a les estisores de les llengües. Mira, de criada, o pitjor, a senyora i majora: els camins de la vida. El senyor Vicenç de Pastor, que encorbat! Sembla un axioma. Desenganya't, és tan vell i es queda tan sol, i diuen que sempre la va estimar, vés a saber. Sí, una gentada, aquest espectacle no es veu sovint, dones com la "Fragata" no es moren cada dia. Uf, molt rica, calcula-li per un cap baix dues-centes mil unces i et quedes potser curta. La picossada, sencera per a la gepes. Ai, no, filla, no, no em fa peça. Déu m'ha fet ben dreta igual i amb salut. Ho prefereixo. Per deixar-ho! Fixa't com la rondèn, ahir l'allunyaven gairebé a fuetades, i avui fixa't com la llepen. Totes hi són: la botirona Bòtil, la Coixa Fita, la Caterina, la Narcisa Mus. Aquestes últimes, totes tres, varen amortallar la vella, perquè la Paulina, la neboda, no en va ser capaç, i ja li passen el platet, les males pues. Saps el que em va contar la Narcisa? Ve't aquí que, mentre buscaven la mantellina de la morta, varen trobar uns rulls rossos i el retrat d'un home dintre una capseta, el retrat d'un jove alt i fort. I, espera't, hi havia un nom a sota, un nom estrany, com de gavatx. I ningú no va sospitar mai res, com que va viatjar tant! I ella, tan dura, tan orgullosa. No saludava la padrina, la meva padrina, que Déu l'hagi perdonada, perquè era pobra, i això que havien jugat juntes, de petites. I ja ho veus: un, d'amagatotis. Anem, però, és un suposar, el cas és que potser no va fer mai res de mal. Quietud, ja la baixen. Ha de pesar, i aquestes escales són estretes, que no rellisquin. La fusta és cara, no en pots dubtar, és cara, ja t'ho deia. Els del baiard suen, fan angúnia, mira com suen. Vejam si l'esberlaran daltabaix de les escales.»